

Національний університет «Кієво-Могилянська академія», 2016 р.

плесціся ‘павольна ісці, ледзь перастаўляючы ногі’: [Бацькоў да Апейкі] — *Трэба людзей падымаць, — прамовіў як канчатковае. — А не плесціся ў хвасце* [М-3, с. 91].

Такім чынам, дзеясловы са значэннем інтэнсіўнасці працякання дзеяння або працэсу ў мове «Палескай хронікі» І. Мележа выражаюцца праз семы ‘хутка’ і ‘павольна’, ‘марудна’. Такія дзеясловы валодаюць экспрэсіўнасцю і адрозніваюцца ад стылістычна нейтральных адпаведнікаў тым, што не проста называюць дзеянне, але і выклікаюць яго наглядна-пачуццёвае ўспрымання, чым у сваю чаргу і дапамагаюць аўтару найбольш поўна, яскрава і дакладна апісаць дзеянне, якое выконваюць героі твора, перадаць іх настрой, змены ў паводзінах.

Спіс крыніц

М-1 — Мележ, І. Збор твораў: у 10-ці т. — Мінск: Маст. літ., 1983. — Т. 5: Людзі на балоце: раман з «Палескай хронікі». — 398 с.

М-2 — Мележ, І. Збор твораў: у 10-ці т. — Мінск: Маст. літ., 1983. — Т. 6: Подых навальніцы: раман з «Палескай хронікі». — Мінск: Маст. літ., 1983. — 697 с., іл.

М-3 — Мележ, І. Збор твораў: у 10-ці т. — Мінск: Маст. літ., 1983. — Т. 7: Завеі, снежань: раман з «Палескай хронікі». — Мінск: Маст. літ., 1983. — 558 с., іл.

Літаратура

1. Балли Ш. Французская стилистика: пер. с франц. / Ш. Балли. — 2-е изд., стереотипное. — М.: Эдиториал УРСС, 2001. — 392 с.
2. Лукьянова Н. Экспрессивная лексика разговорного употребления (проблемы семантики) / Н.А. Лукьянова. — Новосибирск: Наука, 1986. — 230 с.

Яна Босак

Національний університет «Кієво-Могилянська академія»

СЛОВОТВІРНА СИНОНІМІЯ НАЗВ ОСІБ (НА МАТЕРІАЛАХ ПУБЛІЦИСТИЧНИХ ТЕКСТІВ НАЦІОНАЛЬНОГО ЛІНГВІСТИЧНОГО КОРПУСУ)

У зв’язку з продовженням процесу кодифікації української літературної мови в нашому мовознавстві є проблема розрізнення явищ словотвірної

варіантності та синонімії. За Енциклопедією української мови «варіанти – це видозміни, паралельні форми існування мовної одиниці, що модифікують різні аспекти її вираження), але не порушують принципи її тотожності» [2, с. 62]. К. Горбачевич зазначає, що варіанти мають спільну генетичну основу [1, с. 32]. Словотвірні синоніми – це слова, що мають спільну кореневу основу, відрізняються словотворчими однофункційними афіксами та є семантично тотожними. Тобто вони є генетично різними й утвореними незалежно один від одного.

Ми розглядаємо синонімію на прикладі назв осіб, оскільки ця категорія належить до найбагатших щодо багатогранності словотвірних типів. Дослідження на матеріалах публіцистики може показати нам досить об'єктивну ситуацію, оскільки вона знаходиться на межі різних стилів, і, до того ж часто наближається до розмовної мови. До уваги братимемо назви осіб за родовою та територіальною ознакою. Маємо на меті прослідкувати тенденцію вживання слів-дублетів і їхню конкуренцію між собою. Частотність вживання тих чи інших словотвірних синонімів була встановлена шляхом роботи з Лінгвістичним корпусом.

Перша група слів має порівняно однакову частотність вживання.

У досліджуваних текстах зафіксовані наступні словотвірні синоніми, які здебільшого утворюють ряди із двох одиниць. Такими, наприклад, є пара словотвірних варіантів *буряковод* – *буряківник*. Уживання цих одиниць зафіксовано нами *по 4 рази*. Словотвірні синоніми *бетоняр* – *бетонник* – *по 2 рази*, як і *оброблювач* – *обробник*. Пари *заклинатель* – *заклинач* – зафіксовані відповідно 4 і 5 разів, *їдець* – *їдок* – відповідно 9 і 5 випадків вживання, а *натурник* – *натурищик* – 7 і 5. Широковживаними є синонімічні утворення *горянин* – *горець*, відповідно, 48 і 38 слововживань, а також *сівач* – *сіяч* – 19 і 23 фіксацій. Як бачимо, ці пари ще не мають встановленої парадигми та живаються з майже однаковою частотністю, а тому жодне зі слів не може бути заміненим на користь іншого.

Значно ширшою є група слів, де частотність вживання одного з пари синонімів є більшою. Такими є синоніми *співець-співак* – відповідно 113-356 фіксацій, *будівник-будівельник* – 60 і 283 випадки. А також не менш популярні пари *митець-мистець* – 181 і 54 слововживання, *австріяк-австрієць* – 12 і 118 випадків, *трудоар-трудівник* – 49 і 109 фіксацій, а ще *воїн-воєк* – відповідно 102 і 53 випадки. Менш уживаними є пари *полтавець-полтавчанин* – 92 і 54 фіксації, *волинян-волиняк* – 83 і 15 випадків, *луганець-луганчанин* – 38 і 76 випадків, *багатій-багач* – 77 і 21 випадок, *датчанин-данець* – 27 і 74 випадки, *латиш-латвієць* – 73 і 29 випадків, *авантюжник-авантюрист* – відповідно 13 і 66 випадків вживання.

Найбільшою є група, де спрацювало явище конкуренції і активніший синонім із пари майже витіснив інший.

Зазначимо, що більшість синонімів є широковживаними. Наприклад *читач-читець* – 561 і 45 випадків вживання. У парі *шанувальник-шануватель* перше слова зафіксовано 363 рази, а друге - жодного. Аналогічну ситуацію бачимо між синонімами *податківець-податковик* – 195 і 0 випадків. Потім ідуть пари *серб-сербин* – 189-6 слововживань, *розвідник-розвідувач* – відповідно 142 і 3, *пропагандист-пропагатор*, *вершник-верхівець* – відповідно по 117 і по 2 рази, а також *бакалавр-бакаляр* – 104 і 2 випадки. Наступними є менш частотні пари. Слово *дніпропетровець* виграло конкурентну боротьбу у дублета *дніпропетровчанин* і фіксується 99 разів. Синоніми *газетяр-газетник* знаходимо відповідно 68 і 1 випадок, *руйнач-руйнівник* – 5 і 52, *житомирець-житомирянин* – 3 і 51 рази, *піарник-піарівець-піарицник* – 49-1 і 3 фіксації. У наступних маловживаних парах теж відбулося явище конкуренції. Слово *скарбник* витіснило дублет *скарбівник* і вживається 46 разів, те ж саме бачимо в наступних парах, де другий синонім не вживається взагалі, а перший має значну кількість фіксацій *доброчинець-доброчинник*, *лісівник-лісовод* – по 40. *Заготівельник-заготівник* – 23 випадки, *картяр-картівник* – 14 випадків. *Овочівник-овочник* – 5 слововживань, *змонівець-змонівець* – 4. *Діаспорянин-діаспорець*, *покутянин-*

покутянець по 3 випадки. І завершується група синонімами *монтажист-монтажер* – 1 і 14 випадків вживання, *здавач-здавальник* – відповідно 7 і 1.

Як бачимо різні словотвірні суфікси при взаємодії з різними основами діють диферентно за активністю вживання слова. Тому дуже складно знайти один афікс, який задовольнить потреби цілого ряду слів. Словотвірні синоніми є об'єктивним фактом мови, вони свідчать про багатство виражальних засобів, акцентують на національній специфіці української мови. До Що ж стосується слів-дублетів, то практика показує, що з часом мова сама ліквідує слабшу ланку. Більшість досліджених нами слів є підтвердженням цього. Інша частина слів ще перебуває на стадії розвитку, що свідчить про незавершеність формування мовної норми, яка була б прийнятною для більшості.

Список літератури

1. Горбачевич К. Вариантность слова и языковая норма: на материале современного русского языка / К. С. Горбачевич. – Ленинград : Наука, 1978. – 240 с.
2. Українська мова: енциклопедія / Ред. кол.: В.М. Русанівський, О.О. Тараненко та ін. – 2-е вид. випр. і доп. – К. : Українська енциклопедія, 2004. – 824 с.

Юлія Вербиненко

Український мовно-інформаційний фонд

ДИСКУРСНІ ОДИНИЦІ: ПИТАННЯ ПОЛІСЕМІЇ ТА ПОЛІФУНКЦІОНАЛЬНОСТІ

Серед лексично неповнозначних одиниць, що керують процесом спілкування (таких як модальні слова, сполучники тощо), можна виділити клас дискурсних одиниць. Такі мовні конструкції забезпечують зв'язність тексту, передають відношення мовця до сказаного, спрямовують увагу на контекст; дискурсні одиниці надають мові чіткості, структурованості, регулюють емоційну забарвленість, роблять текст зрозумілішим [2; 3]. Функції маркерів у контексті досить різноманітні: організація висловлювання, перехід з однієї теми до іншої,